

ВИРОБНИЦТВО СІЛЬГОСППРОДУКЦІЇ В ПОЛТАВСЬКОМУ РЕГІОНІ

Н. А. ШПАК, аспірантка
(Чернігівський національний технологічний університет)

Анотація. Оцінена питома вага Полтавської області в економіці України та вплив трудових ресурсів на розвиток аграрного сектора економіки. Розроблені пропозиції щодо поліпшення матеріальних умов життя сільського населення.

Ключові слова: трудові ресурси, сільське господарство, продукція рослинництва, продукція тваринництва.

У нинішній аграрній економіці формування та використання трудового потенціалу відбувається на такому кількісному та якісному рівні, який не лише не відповідає вимогам нового типу розвитку виробництва, а й характеризується зниженням його якості, ефективності використання, посиленням кадрової та демографічної кризи, повільною адаптацією до ринкових умов. Щоб розв'язати зазначені проблеми необхідно розробити нові підходи до формування і підвищення ефективності використання трудового потенціалу на основі комплексних рішень, поліпшення соціальної сфери та соціальних відносин. Актуальність теми дослідження зумовлена також невирішеністю питань економічного змісту та ролі трудового потенціалу в аграрній економіці, відсутністю соціально-економічного механізму, його регулювання, формування і використання.

Дослідження проблем відтворення та використання трудового потенціалу вивчали відомі вітчизняні вчені, зокрема В. Бовкун, Л. Семів, О. Бугуцький, О. Вишняк, О. Гришнова, П. Саблук, Я. Гадзало та ін. Однак багато теоретичних і практичних питань є дискусійними, тому потрібно їх досліджувати, зокрема питання впливу трудових ресурсів на розвиток аграрного сектора економіки, механізму його оновлення та використання в умовах ринкового середовища, посилення кризи у галузі, що зумовило вибір теми дослідження.

На сьогодні вивченню формування та використання трудового потенціалу присвячено низку праць, але вплив трудових ресурсів на розвиток аграрного сектора економіки вивчено недостатньо.

Мета статті – проаналізувати й оцінити виробництво сільгосппродукції Полтавського регіону за період з 1990 по 2012 рр. та розробити пропозиції щодо поліпшення матеріальних умов життя сільського населення.

Полтавська область є стратегічним регіоном України і належить до областей із високим рівнем агропромислового виробництва. Сільське господарство є однією з провідних галузей економіки Полтавщини. Завдяки родючим землям (чорноземам) забезпечуються сприятливі умови для розвитку сільськогосподарського виробництва.

Полтавська область становить 4,8 % загальної площі України. Кількість населення в 2012 р. становила 3,2 % загальної кількості населення України. Водночас валовий регіональний продукт становить 4,1 % валового регіонального продукту України. Вагомий внесок у загальноукраїнський продукт сільського господарства дає продукція рослинництва – 6,7 %, а продукція тваринництва – 4,6 %. Якщо 2000 р. продукція рослинництва Полтавської області становила 4,6 %, то 2012 р. – 6,7 %, тобто збільшилася на 2,1 %, однак не досягла показника 2011 р. – 7,3 % (табл. 1).

Виробництво продукції сільського господарства Полтавської області з 1991 по 1999 рр.

Таблиця 1

Питома вага Полтавської області в економіці України [1]

%

Показник	Рік									
	2000	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Територія	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8
Кількість наявного населення	3,4	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,2	3,2
Кількість зайнятих	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,2	3,2	3,2	3,2
Валовий регіональний продукт	4,1	4,1	4,1	4,1	3,9	3,6	3,7	4,1	4,0	4,1
Основні засоби	3,7	4,6	4,5	4,5	4,6	3,9	3,7	2,7
Продукція сільського господарства:										
рослинництва	4,7	5,5	5,7	5,8	6,4	6,1	6,2	5,6	6,4	6,0
тваринництва	4,6	6,2	6,4	6,5	7,5	7,1	7,2	6,5	7,3	6,7
Експорт товарів і послуг	4,7	4,2	4,5	4,7	4,5	4,1	4,3	4,2	4,3	4,6
Імпорт товарів і послуг	3,2	3,7	4,7	4,1	3,7	3,3	2,6	3,6	4,1	4,2
Імпорт товарів і послуг	1,5	1,7	1,5	1,5	1,5	1,6	1,4	1,8	1,5	1,6

поступово зменшувалося до 40 % порівняно з 1990 р. з 2000 р. продукція сільського господарства починає зростати і збільшується на 10 % порівняно з показником 1990 р. Питома вага кількості наявного населення Полтавської області в економіці країни зменшилася із 3,4 % у 2000 р. до 3,2 % у 2012 р., а кількість зайнятих, відповідно, з 3,3 до 3,2 %, тобто кількість населення Полтавщини та трудових ресурсів зменшується. При цьому питома вага валового регіонального продукту залишається незмінною (4,1 %). Питома вага основних засобів виробництва зменшилася з 3,7 % до

2,7 %. За цей період продукція сільського господарства в економіці країни зросла з 4,7 % в 2000 р. до 6,0 % в 2012 р. Тобто збільшення виробництва продукції сільського господарства області відбулося за рахунок підвищення продуктивності праці. При цьому експорт товарів і послуг зріс із 3,2 % у 2000 р. до 4,2 % у 2012 р. Найбільшими темпами зростало виробництво сільгосппродукції у рослинництві (рис. 1). Так, 2011 р. індекси виробництва продукції рослинництва зросли на 50 % проти 1990 р.

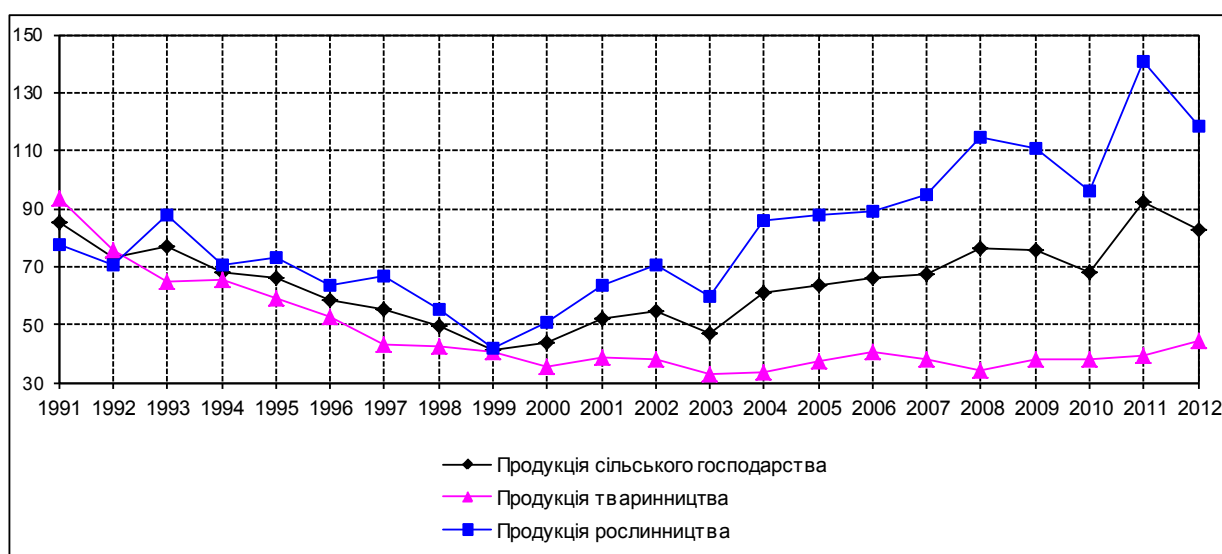

Рис. 1. Індекси продукції сільського господарства, відсотків до 1990 р. [2]

2012 р. загальне виробництво продукції сільського господарства проти 2011 р. зменшилося на 10,2 %, у тому числі в аграрних підприємствах – на 12,9 %, у господарствах населення – на 5,4 % [2].

Під урожай 2012 р. сільськогосподарські культури було посіяно на площі 1710,7 тис. га, у тому числі аграрними підприємствами – на 1323,3 тис. га (77,4 %), господарствами населення – на 387,4 тис. га (22,6 %). Порівняно з 2011 р. загальна посівна площа збільшилася на 3,2 тис. га (на 0,2 %).

Усіма категоріями господарств області в 2012 р. вироблено 3644,7 тис. т зернових і зернобобових культур, що на 27,9 % менше, ніж у 2011 р. У середньому з 1 га одержано зернових і зернобобових культур по 38,9 ц (у 2011 р. – по 51,6 ц).

Сільськогосподарськими підприємствами у 2012 р. вироблено 2958,5 тис. т зерна, що на 31,7 % менше, ніж 2011 р., господарствами населення – 686,2 тис. т (на 5,1 % менше). Середня урожайність зернових і зернобобових культур в аграрних підприємствах (39,9 ц з 1 га) була на 4,9 ц вищою, ніж у господарствах населення [2].

Загальний валовий збір пшениці 2012 р. становив 651,7 тис. т (на 37,1 % менше, ніж 2011 р.), у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – 540,2 тис. т (на 38,1 %), господарствах населення – 111,5 тис. т (на 31,8 %).

Формування в останнє десятиліття у сільському господарстві України інституту приватної власності на землю та інші засоби виробництва, розвиток ринкової конкуренції, значне зменшення участі держави в управлінських функціях у галузі сприяли утворенню принципово інших моделей побудови і ведення господарської діяльності кожним господарюючим суб'єктом. Приватний економічний інтерес почав переважати у прийнятті будь-яких управлінських і господарських рішень. Проте внаслідок недосконалості нормативно-правової бази, невизначеності органів влади щодо стратегії і тактики поетапного освоєння ринкових відносин у сільському господарстві, відсутності контролю над механізмами розподілу на галузевих ринках економічна поведінка господарських одиниць почала суперечити як загальнодержавним інтересам, так і соці-

ально-економічним потребам сільських жителів [3].

Намагаючись одержати максимальний економічний результат від господарської діяльності, суб'єкти господарювання почали докорінно змінювати свою спеціалізацію у напрямі скорочення виробництва енерго- і трудозатратних видів продукції (продукції тваринництва, овочів відкритого і захищеного ґрунту, картоплі, плодів), одночасно розширюючи базу виробництва більш вигідних із погляду прибутковості реалізації та менш витратних видів продукції (переважно зернових і соняшнику).

Загальне виробництво соняшнику у 2012 р. збільшилося проти 2011 р. на 1,8 % (становило 552,7 тис. т) за рахунок збільшення площі збирання (на 3,3 %, або на 7,7 тис. га). Сільськогосподарські підприємства зібрали 461,5 тис. т соняшнику (на 1,4 % менше, ніж 2011 р.) при середній урожайності 23,0 ц з 1 га, що на 0,6 ц з 1 га, або на 2,5 % менше, ніж 2011 р. [2].

У господарствах усіх категорій виробництво картоплі (950,8 тис. т) порівняно з 2011 р. зменшилося на 25,3 %, овочів (491,9 тис. т) – на 1,7 %, що зумовлено зменшенням урожайності цих культур відповідно на 22,0 та на 0,3 %, площі збирання – на 4,2 та на 1,3 %. Загальні обсяги виробництва плодово-ягідної продукції (91,4 тис. т) зменшилися порівняно з 2011 р. на 2,8 % за рахунок зменшення урожайності (на 2,5 %) та площі збирання (на 0,3 %).

Господарствами населення в 2012 р. вирощено 99,2 % загального врожаю плодів і ягід, 98,0 % овочів, 97,8 % картоплі, 18,8 % зерна, 16,5 % соняшнику, 3,8 % цукрових буряків (фабричних).

Господарства населення на 1 січня 2013 р. утримували 39,7 % загальної кількості великої рогатої худоби (на 1 січня 2012 р. – 37,7 %), у тому числі корів – 48,9 % (50,0 %), свиней – 33,9 % (46,4 %), овець і кіз – 84,1 % (83,9 %), коней – 52,3 % (53,7 %), птиці – 51,3 % (59,9 %), бджіл – 96,2 % (95,8 %).

Господарства населення за 2012 р. виробили 44,6 % загального обсягу м'яса (за 2011 р. – 50,6 %), молока – 52,1 % (56,6 %), яєць – 31,1 % (33,3 %), вовни – 73,3 % (67,9 %), меду – 94,2 % (92,5 %).

До початку 90-х рр. минулого століття понад 60 % сільського населення у працездатному віці (переважно жінки) були зайняті у галузях тваринництва та овочівництва [4]. Значне скорочення поголів'я худоби та посівів овочевих культур за відсутності альтернативи працевлаштування в інших сферах діяльності у сільській місцевості поставило цю верству населення на межу економічного виживання. Крім того, відбулися зміни у забезпеченні виробничої діяльності й у тих галузях рослинництва, які зберегли свою базу і мають передумови для збільшення обсягів. Це насамперед виявилось, у скороченні трудових колективів під впливом як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників.

Ефективний розвиток аграрного виробництва повинен передусім базуватися на раціональному використанні природних, трудових і матеріально-технічних ресурсів кожного підприємства або регіону. В областях України застосовували революційний підхід до деколективізації сільського господарства, це призвело до руйнування матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств. Через зменшення кількісного складу техніки й зниження рівня її технічної готовності навантаження на технічні засоби збільшилось у 2–3 рази. Це призводить до несвоєчасного виконання сільськогосподарських робіт, порушення вимог технології, підвищення собівартості, зниження рівня рентабельності продукції, зростання кількості збиткових і збанкрутілих господарств, що, у свою чергу, загострює проблему зайнятості та відтворення людського капіталу [4].

Аналіз господарської діяльності сільськогосподарських підприємств за 2012 р. свідчить, що їх фінансово-економічний стан погіршився. Загалом, сільськогосподарські підприємства одержали прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції на суму 1482,4 млн грн (за 2011 р. – 1579,6 млн грн). Відзначається зменшення рівня рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції з 27,6 % у 2011 р. до 16,1 % у 2012 р. [2].

У галузі рослинництва 2012 р. загалом в області реалізація зернових і зернобобових культур, насіння соняшнику була прибутковою. Рівень рентабельності насіння соняшни-

ку становив 43,1 %, зернових і зернобобових культур – 15,6 %.

У галузі тваринництва в 2012 р. прибутковою була реалізація свиней на м'ясо, молока та яєць. Рівень рентабельності яєць становив 25,0 %, свиней на м'ясо – 23,3 %, молока – 5,7 %.

На ефективність вирощування сільськогосподарських культур у певній мірі впливає робота щодо підтримання родючості ґрунтів. Сільськогосподарські підприємства області під урожай 2012 р. внесли 101,0 тис. т мінеральних добрив (у поживних речовинах), що на 8,5 % більше, ніж у 2011 р. Мінеральними добривами було удобрено 1038,6 тис. га посівної площі сільськогосподарських культур. На 1 га посівної площі в середньому по області внесено по 79 кг мінеральних добрив, що на 6 кг більше, ніж у 2011 р. Органічних добрив у 2012 р. було внесено 1196,7 тис. т, що на 5,9 % менше проти 2011 р. Органічні добрива внесені під посіви сільськогосподарських культур на площі 62,6 тис. га, що становить 4,9 % загальної посівної площі. У середньому на 1 га було внесено 0,9 т органіки, що на 0,1 т менше, ніж у 2011 р.

На думку А. Я. Гадзало [5], ще певний час за особистим господарством селян залежно від його розмірів зберігатимуть функції підсобного (до 50 га), хоча в перспективі вони будуть звужуватися. Щодо господарств із земельними наділами понад 50 га, то для них реальною є перспектива шляхом інтеграції та кооперації виробництва бути більш високорентабельними та прибутковими. З цією метою потрібно здійснювати об'єднання (територіальне укрупнення) відокремлених земельних ділянок для їх спільного обробітку та вирощування товарної продукції. З організаційного погляду, це потребує об'єднання власників земельних ділянок на кооперативних або інших засадах, створення постачальницько-збутових кооперативів, розвитку складської і логістичної інфраструктури тощо. Формуванню доходів сільських домогосподарств сприяє підприємницька діяльність селян, хоча порівняно з іншими видами доходів вона ділить 4–5 місце з грошовою допомогою від родичів та інших осіб. Особливості формування цього виду доходу пов'язані з такими чинниками, як:

- непостійний або сезонний характер доходів сільських домогосподарств від зайняття фермерством, підприємництвом і самостійною зайнятістю;

- великі витрати на підтримання існування сільського працівника за умови, що він зайнятий за межами свого населеного пункту (працює на сезонних сільгоспроботах, в іншій місцевості або за кордоном, у будівельних бригадах, «вахтовим методом» тощо).

Щоб отримувати такий вид доходу, сільському жителю потрібно чітко знати кон'юнктуру на ринку праці, мати зв'язки у місцях, де відчувається дефіцит кадрів, готовності пожертвувати усталеним способом життя заради отримання додаткових доходів для сім'ї тощо. Підтримуємо думку А. Я. Гадзало [5], що на перспективу зазначений вид доходів збережеться і за окремими напрямками, за умови надання підтримки, з одного боку, державою, буде мати певний прогрес (фермерство, мале підприємництво). Решта видів грошових доходів суттєвого значення не мають і в перспективі можуть зберегтися лише номінально.

Збільшення виробництва продукції сільського господарства Полтавської області відбулося за рахунок підвищення продуктивності праці. При цьому експорт товарів і послуг зріс із 3,2 % у 2000 р. до 4,2 % у 2012 р. Найбільшими темпами зростало виробництво сільгосппродукції у рослинництві. Так, в 2011 р. індекси виробництва продукції рослинництва зросли на 50 % проти 1990 р.

Поліпшити матеріальні умови життя сільського населення в першу чергу можна, збільшивши грошові надходження у сільські домогосподарства. Головним джерелом грошових надходжень є оплата праці, яку отримують за виконану на підприємстві чи в установі роботу. Зважаючи на високий рівень відкритого та прихованого безробіття на селі надзвичайно актуальним завданням є підвищення рівня постійної зайнятості сільського населення на основі розширення системи робочих місць, тобто збільшення попиту на робочу силу на сільському ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Статистичний щорічник Полтавської області за 2012 рік / Головне управління статистики у Полтавській області. – Полтава : [б. в.], 2012. – 768 с.
2. Сільське господарство Полтавської області : стат. зб. / Головне управління статистики у Полтавській області, 2012. – 352 с.
3. Семів Л. К. Регіональна політика: людський вимір : монографія / Л. К. Семів. – Львів : ІРД НАН України, 2004. – 392 с.
4. Аграрна праця та соціальний розвиток села / [О. А. Бугуцький, Г. І. Купалова, М. К. Орлатий та ін.]. – К. : ІАЕ УААН, 1996. – 300 с.
5. Гадзало А. Я. Концепція людського капіталу в сучасній економічній науці / А. Я. Гадзало // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. – Вип. 252. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2009. – С. 1605–1611.

Н. А. Шпак, аспірантка (Черниговский национальный технологический университет). **Производство сельхозпродукции в Полтавском регионе.**

Аннотация. Дана оценка удельного веса Полтавской области в экономике Украины и влияния трудовых ресурсов на развитие аграрного сектора экономики. Разработаны предложения по улучшению материальных условий жизни сельского населения.

Ключевые слова: трудовые ресурсы, сельское хозяйство, продукция растениеводства, продукция животноводства.

N. A. Shpak, graduate student (Chernigiv National University of Technology). **Production of agricultural products in the Poltava region.**

Summary. Article is devoted the estimate of the proportion of the Poltava region of Ukraine's economy and the impact of human resources for the development of the agricultural sector. Suggestions for improving the material conditions of the rural population.

Keywords: human resources, farming, crop production, livestock production.